

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИКО-ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ ТА ТЕОРІЇ
НАЦІОНАЛЬНОГО І МІЖНАРОДНОГО ПРАВА**

**ПРАВОВИЙ СТАТУС КОАЛІЦІЇ ДЕПУТАТСЬКИХ ФРАКЦІЙ:
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка 4 курсу
Спеціальності 081 «Право»
Освітньо-професійної
програми «бакалавр»
Литвиненко Наталія Володимирівна

Керівник: кандидат філософських
наук, доцент
Задорожня Надія Олександрівна

Рецензент: доктор юридичних наук,
професор
Правоторова Ольга Михайлівна

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Парламентська коаліція як критерій демократії	8
1.1. Коаліція депутатських фракцій як особливий суб'єкт конституційно-правових відносин	8
1.2. Функціонування коаліцій депутатських фракцій	15
РОЗДІЛ 2. Конституційно-правовий статус коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України	21
2.1. Особливості інституціоналізації парламентських коаліцій в Україні	21
2.2. Проблеми регламентації коаліцій та опозиції у Верховній Раді України	28
ВИСНОВКИ	35
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	39
ДОДАТКИ	
Додаток А. Типологія парламентських коаліцій	
Додаток В. Хронологія українських коаліцій Верховної Ради III-VIII скликань (1998-2019 роки)	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Формування коаліцій є найважливішою частиною політичного процесу в державах з парламентськими формами правління. У таких державах уряд формується політичною партією або коаліцією партій і несе відповідальність перед парламентом. Глава держави в даному процесі відіграє незначну, часто лише церемоніальну роль, а вся «реальна» політика зосереджується на парламентському рівні. Складність процесу формування уряду в демократичних парламентських системах пов'язана з тим, що одна партія рідко може претендувати на одноосібний контроль над парламентом і урядом. Це означає, що в парламентських системах в більшості випадків жодна партія не зможе поодиноці сформувати уряд, який би спирався на стабільну парламентську більшість. У такій ситуації для формування стійкого уряду необхідно сформувати коаліцію парламентських політичних партій, які створять надійну опору уряду і забезпечать його стабільне функціонування. В першу чергу, актуальність дослідження формування коаліцій в парламентських системах пов'язано з центральним місцем коаліцій в політичному процесі парламентських систем.

Для того щоб зрозуміти, як працює сучасна парламентська демократія, необхідно зрозуміти, як формуються коаліції. Можна з упевненістю сказати, що на весь політичний процес у парламентських системах можна дивитися крізь призму коаліцій. Всі політичні актори в парламентських системах, так чи інакше, пов'язані з коаліційними практиками. Так, поведінка політичних партій в парламентських системах багато в чому може бути пояснена в контексті їх коаліційної політики. Відповіді на питання про те, які партії можуть сформувати коаліцію, а які партії ні за яких умов не зможуть співіснувати разом, чому деякі партії не хочуть брати участь в діяльності уряду, чому партії

формують коаліції до виборів і т.д. – лежать в площині вивчення процесу формування коаліцій. Розуміння процесів формування і діяльності коаліцій допоможе краще зрозуміти, як функціонують демократичні парламентські системи і політичні партії в цілому.

Знання процесу формування коаліцій в парламентських системах допоможе науковцям і практикаам краще зрозуміти механізми виникнення політичних криз в таких системах. Нездатність партій домовитися між собою і сформувати коаліцію може призвести до серйозної політичної кризи. Розпад коаліції і відставка коаліційного уряду також не додають стабільності політичній системі. Якщо у вчених будуть надійні аналітичні інструменти для аналізу та передбачення такого роду ситуацій, то можна буде виробити практичні рекомендації для подолання кризових ситуацій, пов'язаних з формуванням і функціонуванням коаліцій.

Формування коаліцій надзвичайно поширені в парламентських системах держав Західної Європи. Практично всі демократичні європейські держави з парламентською формою правління в період після Другої світової війни зазнали досвіду формування коаліційного уряду. Навіть Великобританія, де політики і виборці традиційно з недовірою ставляться до коаліцій, починаючи з 2010 р управляється коаліційним урядом консерваторів і ліберальних-демократів. У Бельгії і Німеччині всі сформовані після 1945 року уряду були коаліційними і спиралися на сформовану парламентськими партіями коаліцію. Надзвичайно висока поширеність коаліційних практик робить вивчення науковцями процесу формування коаліцій вкрай актуальним.

Стан наукової розробки проблеми. Проблема формування коаліцій в парламентських системах є маловивченою у вітчизняній конституційно-правовій науці, незважаючи на те, що деякі аспекти коаліційної політики висвітлювалися в окремих дослідженнях.

Теоріям і моделям формування коаліцій, принципам на яких формуються коаліції у зарубіжній науці присвячені праці таких авторів, як Р. Аксельрод, Я. Бадж, Д. Берон, С. Голдер, У. Гемсон, М. Дюверже, М. Лайзерсон, М. Левер, Л. Мартін, Д. Прідем, У. Райкер, А. де Сваан, Н. Шоффільд, Д. Цебеліс та інших.

Окремі аспекти визначення правового статусу коаліції депутатських фракцій, юридичної характеристики коаліційної угоди, порівняльний аналіз коаліційних урядів були предметом наукових доробок ряду українських дослідників, учених, таких як: І. Берназюк, К. Данічева, А. Деркач, В. Колюх, О. Кульчицька, О. Совгіря, В. Чуба. Однак дана проблематика вимагає не лише ґрунтовного наукового дослідження, але й пропонування конкретних пропозицій щодо внесення змін до чинного законодавства стосовно вдосконалення правового регулювання важливого суб'єкта конституційно-правових відносин – коаліції депутатських фракцій.

Все це свідчить про необхідність подальшої теоретичної розробки проблеми формування коаліцій в парламентських системах.

Мета та завдання кваліфікаційної роботи. Метою кваліфікаційної роботи є з'ясування шляхом комплексного аналізу вітчизняного та зарубіжного законодавства проблем правового статусу коаліції депутатських фракцій.

Відповідно до поставленої мети визначено такі завдання:

- визначити зміст понять «коаліція» та «фракція» у конституційно-правовій теорії;
- дослідити процеси функціонування коаліцій депутатських фракцій;
- проаналізувати особливості інституціоналізації парламентських коаліцій в Україні;
- окреслити проблеми та визначити шляхи удосконалення регламентації коаліцій та опозиції у Верховній Раді України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері функціонування коаліції депутатських фракцій як особливого суб'єкта конституційно-правових відносин.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні проблеми правового статусу коаліції депутатських фракцій.

Методологічна основа дослідження. Для аналізу досліджуваної проблематики велике значення має системний метод. Він дозволяє дослідити коаліцію депутатських фракцій як інститут політичної системи в єдності і цілісності. В рамках неоінституціонального підходу парламентська коаліція розглядається як широке соціально-політичне явище, що супроводжує сучасне суспільство. За допомогою історичного методу розглянуто основні етапи становлення та розвитку коаліцій в політичному процесі. Типологічний метод використовується в даному дослідженні при класифікації партійних коаліцій. Різноманітність коаліцій в світі політики робить створення суворої наукової класифікації коаліцій надзвичайно необхідною. Структурно-функціональний метод забезпечив розгляд суб'єктних характеристик коаліцій депутатських фракцій. Цей метод сприяв виявленню політичних партій і блоків як структуроутворюючих елементів коаліції.

Порівняльний метод дав можливість виявити умови і обставини, що забезпечують існування та функціонування коаліцій депутатських фракцій.

Практичне значення одержаних результатів. Практична значимість роботи полягає в тому, що положення роботи, одержані в результаті дослідження, можуть слугувати основою для подальших наукових розвідок проблем правового статусу коаліції депутатських фракцій.

Результати наукового дослідження можуть бути використані у навчальному процесі при викладанні дисциплін «Конституційне право», «Порівняльне правознавство» та відповідних спецкурсів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дослідження було представлено на Міжнародній науково-практичній конференції «Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті» (м. Одеса, 21–22 лютого 2020 р.).

Публікації. Теоретичні положення та висновки кваліфікаційної роботи знайшли відображення в публікації:

Литвиненко Н. В. Теорії формування та функціонування партійних коаліцій. *Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Одеса, 21–22 лютого 2020 року). Одеса, 2020. С. 9-13.

Структура кваліфікаційної роботи визначена метою і складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ПАРЛАМЕНТСЬКА КОАЛІЦІЯ ЯК КРИТЕРІЙ ДЕМОКРАТІЇ

1.1. Коаліція депутатський фракцій як особливий суб'єкт конституційно-правових відносин

У демократичних країнах центральне місце в процесі прийняття рішень належить партіям. Досвід західних країн показує, що розвинена, консолідована демократія навряд чи можлива без повноцінної партійної системи і впливових партій. Одним з основних елементів партійної системи є коаліційний взаємодія партій, формування партійних коаліцій. Вивчення цієї форми міжпартійної взаємодії дозволить збагатити знання про партії в цілому, зрозуміти їх мотивацію, організаційний розвиток, їх роль в процесі прийняття рішень. Однак в науці існує проблема створення загальної моделі коаліцій.

До числа країн, в яких найчастіше функціонують коаліційні уряди, належать Бельгія, Німеччина, Данія, Індія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Туреччина, Швеція. У цих країнах одна партія надзвичайно рідко контролює абсолютну більшість місць в парламенті, що робить коаліції життєво необхідними.

У політичній науці коаліція розуміється як об'єднання кількох політичних сил для досягнення певних цілей. Як відомо, коаліції бувають передвиборними, парламентськими і урядовими.

Питання формування, існування та розпаду парламентських коаліцій прямо та опосередковано розглядаються у роботах М. Дюверже, У. Райкера, Е. Даунса, У. Гемсона та ін.

Першим дослідником проблематики створення коаліцій став М. Дюверже [25]. Він запропонував типологію партійних коаліцій, описав рушійні сили об'єднання партій в коаліцію, описав парламентські і виборчі партійні коаліції, розкрив специфіку відносин між учасниками.

Істотний внесок у розвиток теорії коаліцій вніс американський вчений У. Райкер [48]. В методології досліджень коаліцій він використовував теорію раціонального вибору і теорію ігор. Актори будуть створювати коаліції виключно на основі принципу оптимальної величини. Ця конфігурація, відзначав Райкер, передбачає максимально велику частку прибутку для учасників. Таку коаліцію в науці прийнято називати мінімально виграшною.

У. Гемсон запропонував модифікований варіант концепції мінімальної величини коаліції [19, с. 373]. Сторони намагаються обрати з можливих конфігурацій найменшу, щоб їх вага в ній був якомога більш значущою. На його думку, «партія повинна мати портфелі в уряді пропорційно кількості своїх місць в коаліції» [19, с. 374]. Таку модель У. Гемсон назвав модель "мінімальної величини коаліції". Крім того, свою частку прибутку учасники будуть ділити пропорційно до вкладених ними в створення коаліції ресурсів [1, с. 302].

М. Лейзерсон висунув гіпотезу, що «при збільшенні числа учасників коаліції кожен учасник буде намагатися увійти в коаліцію з найменшим числом учасників» [38, с. 770]. М. Лейзерсон вважає, що «чим менше учасників коаліції, тим більше шанс вироблення консолідованих рішень» [37, р. 234]. У політичній науці такий принцип формування партійних коаліцій отримав назву «принципу угоди».

Р. Аксельрод першим в політології припустив, що «партії будуть прагнути створити коаліцію з найближчими сусідами на ліво-правою шкалою» [5]. Ця модель отримала назву «мінімально пов'язаної виграшною коаліції».

А. де Сваан запропонував модель «теорії політичного простору», або «теорію політичної дистанції». Основна ідея цієї теорії полягає в тому, що «партії оцінюють майбутню коаліцію з точки зору близькості політики майбутнього коаліційного уряду. Партії намагаються увійти в

коаліцію, яка буде дотримуватися політичних позицій, як можна більш близьких до їх власних ідеологічних уподобань» [2, с. 255].

Вирішальну роль у створенні багатовимірної теорії коаліцій зіграли публікації авторів під керівництвом Брістольського професора Дж. Прідема [27]. При розробці цієї теорії був використаний індуктивний методологічний підхід, а модель названа "індуктивною". Вона дозволила виробити динамічні рамки аналізу коаліційної поведінки партій. Індуктивна модель дослідження передбачає аналіз коаліційної поведінки у таких вимірах – історичному, інституціональному, мотиваційному, внутрішньопартійну, соціально-політичному, з точки зору горизонтально-вертикальних зв'язків, а також внутрішньо- і зовнішньополітичних умов.

Всі ці перераховані вище теорії мають малий пояснювальний потенціал при аналізі процесу формування коаліції в українському парламенті. Однак факт, що українські парламентські фракції створюють коаліцію не лише з метою виконання конституційно визначеної норми, але і з метою задоволення партійних інтересів і вигоди, оскаржувати не доводиться.

Пояснюючи формування партійних коаліцій, сучасні науковці справедливо наголошують на динаміку цього процесу, що дозволяє розкрити особливості укладення коаліційних угод, принципи розподілу міністерських портфелів в коаліціях, особливості функціонування коаліційних урядів і специфіку відставки таких урядів [3, с. 479-483]. Цей підхід допомагає відповісти на питання про причини нестабільності коаліційних урядів, формуванні надрозмірних коаліцій і урядів меншості, а також про інституційні обмеження, які, в свою чергу, багато в чому визначають динаміку формування коаліцій.

Аналіз наукової літератури дав змогу виділити такі ознаки коаліції: 1) об'єднання двох і більше політичних акторів; 2) ці актори мотивовані прагненням отримати і здійснювати політичну владу; 3)

спільність їх цінностей; 4) договірні засади їх коаліційної діяльності [51, с 11].

Формування коаліцій – це процес, який складається з певних етапів. Замість того щоб аналізувати створення, функціонування і розпад партійних коаліцій як окремі і незалежні події, динамічний підхід розглядає їх комплексно: на рішення з приводу коаліцій впливають як попередні події, так і очікування від майбутнього. Справа в тому, що етапи життєвого циклу коаліцій безпосередньо впливають один на одного. Наприклад, до проведення виборів партії формують передвиборні коаліції, а від них залежать і партійні коаліції після виборів. Якщо партії змогли створити передвиборчу коаліцію, яка виграла вибори, то їм не потрібно вступати в переговори після виборів і виробляти коаліційну програму, так як вони уже вирішили ці завдання до виборів. Подібним чином аналізуються етапи переговорів про створення коаліції, спільного коаліційного правління партій, розпадів коаліцій і т.д. Безсумнівною перевагою динамічного підходу є те, що, аналізуючи етапи життєвого циклу коаліцій, він бере до уваги багато чинників, які не могли бути враховані іншими теоріями формування коаліцій.

Однак такий підхід не позбавлений певних недоліків. В першу чергу, він не дає чіткої відповіді на питання про склад учасників партійної коаліції. Якщо формальні теорії, що враховують розмір партій і їх ідеологічні позиції, пропонують дослідникам чіткі варіанти формування партійних коаліцій, то динамічний підхід лише вказує на ті нюанси, на які слід звернути увагу при вивченні коаліцій. Так, для прогнозування розпаду коаліційного уряду слід, в першу чергу, проаналізувати те, як партії правили спільно, чи були у них конфлікти і що вони очікують від майбутніх виборів. Ще одним недоліком динамічного підходу є те, що коаліції проходять не всі етапи. Наприклад, у Великій Британії немає передвиборних коаліцій, а коаліції,

які після парламентських виборів зберігають колишній склад учасників, не вимагають проведення нових переговорів по формуванню коаліції [44, с. 265].

Таким чином, незважаючи на всі очевидні успіхи політико-правової науки в питанні пояснення формування партійних коаліцій в парламентських демократіях, багато питань залишаються не вирішеними. Розрив між створеними теоріями і політичною практикою продовжує зберігатися. Однак якщо ранні теорії були абстрактними і загальними, то з плином часу науковці все більше і більше прагнули наблизити теорії до політичної практики. В якійсь мірі це досягається за рахунок звуження об'єкта дослідження: замість коаліцій взагалі – коаліції в політиці, замість партійних коаліцій – їх динаміка.

При дослідженні коаліцій слід також звернути увагу на поняття «фракція». У парламенті вони відіграють визначальну роль в організації роботи та виборі керівництва всіх його ланок. Поряд із комітетами вони беруть участь у законотворчій діяльності, мають певні можливості впливати на законотворчий процес через своїх членів, які входять до комітетів на умовах пропорційного представництва фракцій. Надзвичайно важливе значення має удосконалення роботи фракцій як однієї з найважливіших організаційних форм парламентської діяльності політичних партій, а саме для забезпечення конструктивної діяльності парламенту, для його політичного структурування на етапі розвитку парламентаризму в нашій державі, коли здійснюється реформування виборчої системи, інституціоналізація політичних партій. Це все, безперечно, є необхідним для подальшої трансформації Верховної Ради України на парламент європейського рівня.

При цьому науковці по-різному визначають місце депутатської фракції. Так, одні автори розглядають депутатські фракції лише як одну з форм депутатської діяльності у Верховній Раді [11, с. 20–23.], інші наголошують, що вона є важливим структурним елементом Верховної

Ради України, який здатний істотно впливати на законотворчість та надавати руху механізму діяльності Верховної Ради України.

Основні положення, що стосуються організації, формування, діяльності депутатських фракцій, містяться в Конституції України, яка лише констатує їх наявність, та в Регламенті Верховної Ради.

На думку О. Барабаш, фракції «як відомо з практики багатьох парламентів світу, здійснюють консолідуючий вплив на діяльність депутатів – членів партій, тим самим забезпечуючи реалізацію політичної волі певної частини суспільства. Яскравим підтвердженням цього є закріплення у більшій частині конституцій країн світу положень, що стосуються парламентських фракцій як одного з елементів політичної системи суспільства» [10, с. 10-12].

А.З. Георгіца переконаний, що «парламент за своєю природою є політичним органом, тому формування фракцій саме на партійній основі є виправданим» [20]. В.Д. Гауеншільд стверджує, що «створення парламентських фракцій на професійних, регіональних чи інших засадах обумовлює перетворення парламенту на засіб задоволення вузьких за своєю соціальною основою корпоративних, кланових інтересів, що є неприпустимим» [17].

С.М. Шаповал переконаний, що словосполучення «депутатська фракція» є невдалим з семантичної точки зору, адже за змістом фракція – це частина чогось. Тому слід уживати термін «парламентська фракція», як це роблять в державно-правовій практиці багатьох країн [54, с. 186].

За свідченням німецького вченого Г. Кречмера, «у правовій доктрині Німеччини існують різні точки зору на правову природу (правовий статус) фракцій, їх інтерпретують як приватно-правові спілки, спілки публічного права, публічно-правові корпорації, органи парламенту (його палат), частини відповідних політичних партій тощо» [35, с. 30].

Слушною є думка Н.А. Богданової, яка вважає, що «в структурі конституційно-правового статусу державних органів слід виділити чотири основних елементи, що являють собою узагальнені та універсальні підходи до характеристики будь-якого суб'єкта конституційно-правових відносин:

- місце в суспільстві та державі, соціально-політична роль і призначення.

- загальна правоздатність і дієздатність, що виявляється в юридичній легітимації (що може бути пов'язане з необхідністю обов'язкової реєстрації) того чи іншого державного органу.

- права та обов'язки або компетенція та відповідальність.

- гарантії стабільності та реальності правового стану суб'єктів конституційного права, що становлять собою систему правових умов, засобів і способів, що забезпечують їх розвиток, а також нормальне та належне функціонування по виконанню свого призначення» [13, с. 17].

Конституційно-правовий статус депутатських фракцій визначений широким колом правових норм:

- норми про соціальне призначення депутатських фракцій, які знаходять своє вираження в цілях і завданнях;

- норми, які встановлюють сферу повноважень депутатських фракцій;

- також для конституційно-правового статусу вагоме значення мають процедурні норми: порядок виборів депутатів до парламенту, способи і порядок формування фракцій та депутатських груп;

- внутрішня побудова і процедурні питання діяльності парламенту: порядок проведення засідань, порядок голосування й прийняття рішень, законодавчі процедури тощо.

Депутатські фракції виступають критеріями ефективності роботи комітетів і депутатів, є засобом збору й обміну інформацією, основним інструментом для узгодження та удосконалення проектів законів. Крім

того, вони чинять вплив на результати законотворчої роботи, а також істотно впливають на внутрішню організацію роботи парламенту. Зростання ролі депутатських фракцій надасть можливість парламенту більш ефективно виконувати покладені на нього функції.

1.2. Функціонування коаліцій депутатських фракцій

У конституційному праві багатьох розвинених зарубіжних країн партійним фракціям відведена вирішальна роль при організації і діяльності парламенту, проте у ньому не визначено процес формування парламентської більшості. Проаналізуємо способи формування коаліції як можливість участі у такому об'єднанні певних депутатів разом із депутатськими фракціями парламентських політичних сил.

М. Дюверже запропонував розділити об'єднання партій за часом свого існування на союзи, коаліції та альянси. Основним критерієм він вважав тривалість існування асоціації. Автор під союзом розумів усі партійні спілки. М. Дюверже називає "довгий союз" або альянс об'єднанням партій, що існують тривалий період часу. Він називає коаліцію короткочасною партійною асоціацією або так званою «епізодичною угодою» [25, с. 392-408]. Сьогоднішні вимоги потрібно враховувати при формуванні громадського представництва з питань «гендерного балансу, соціальної рівності та національного представництва, таким чином, парламент стає мікрокосмом суспільства, який він представляє» [52, с. 179].

Коаліцією прийнято вважати об'єднання двох або більше учасників, які домовилися про спільні дії протягом певного періоду для досягнення спільної мети.

Утворення коаліцій виходить з того, що разом її учасники досягають кращих результатів, ніж кожна окремо. Тобто її члени

підходять до процесу створення коаліції з раціональних міркувань. Коаліція має три основні етапи свого розвитку:

- «народження» – це підготовка до об'єднання, переговорів та укладення коаліційної угоди;
- «існування» – це від укладання коаліційної угоди до спільної мети;
- «дезінтеграція» – це момент досягнення мети коаліції, а подальше існування коаліції не має сенсу [21].

У. Райкер стверджує, що «мінімально виграшні коаліції створюються з прагненням здобути якомога більше вигравів у теорії політичних коаліцій» [48, с. 16]. Він вважає, що політичні партії та особи намагаються створити коаліцію з найменшою вагою. Основними передумовами створення будь-якої коаліції вважаються такі:

- 1) наявність принаймні двох учасників або груп учасників;
- 2) усі коаліції - це ігри з нульовою сумою, тобто сума вигравів та програшів учасників дорівнює нулю. Ризик втрати та бажання перемогти змушує їх сформувати коаліцію;
- 3) обізнаність - це сформоване сприйняття ситуації;
- 4) раціональність: «Суб'єкт ніколи не вибере альтернативу Х, якщо в той же час є альтернатива Y, яка, на його думку, привабливіша за Х» [21].

Створення коаліції є складним соціальним процесом, який виявляє характеристики суспільства, його основних політичних гравців та конкретної політичної ситуації.

Формування парламентської коаліції можна вважати парламентською демократією і може бути охарактеризовано як «система, яка за своєю суттю полягає у формуванні правлячих команд через механізм виборів» [14, с. 6]. На думку експертів, двопартійна система є найбільш близькою до парламентської моделі демократії,

оскільки дві великі партії мають однакову можливість виграти вибори та сформувати уряд чи перейти до нього в опозиції.

Ю. Шведа стверджує, що парламентські коаліції формуються за таких умов:

1) «вільна конкуренція політичних сил, в якій вони намагаються отримати максимальний доступ до влади, але не можуть її здійснити самостійно;

2) розгортання політичних сил, що виявляється в тому, що жодна партія і жоден політичний блок не в змозі отримати абсолютну перевагу;

3) поляризація політичних сил у парламенті» [55, с. 276–278].

Питання формування парламентської коаліції тісно пов'язане з існуванням різних виборчих систем. За мажоритарної системи зростання кількості голосів може призвести до створення двох основних партій у парламенті, і, таким чином, збільшити ймовірність того, що одна з них сформує уряд самостійно. Система пропорційного представництва може збільшити кількість партій і зменшити ймовірність того, що одна сторона отримає більше половини місць [53, с. 264]. Наслідком мажоритарної системи є те, що багато партій насправді вже є «коаліціями».

На формування коаліції впливають такі фактори, зокрема:

- 1) кількість учасників,
- 2) кількість політичних партій,
- 3) ідеологія та ідеологічна близькість учасників;
- 4) розмежування повноважень між сторонами.

Додаткова система факторів представлена: датою створення, ступенем формалізації, метою створення та періодом існування.

За кількістю учасників розрізняють мінімально виграшну коаліцію, коаліцію мінімального розміру та надлишкову коаліцію. Найпоширенішою є мінімально виграшна коаліція, яку описав У. Райкер. Він виходив з того, що, «приймаючи рішення про участь в

уряді, політики виходять виключно з бажання здобути владу чи престиж через міністерські посади» [48, с. 240]. Аналіз парламентських коаліцій у різних країнах світу свідчить про те, що більшість з них менша або більша, ніж коаліція, яка перемагає мінімально.

Коаліція мінімального розміру поєднує лише найменшу необхідну кількість учасників. Надмірні коаліції мають значно більшу кількість учасників, ніж це необхідно для забезпечення більшості.

В. Мироненко наводить типологію парламентських коаліцій. За кількістю політичних партій, які підписали коаліційну угоду, можна виділити дві (три-, чотири- п'ять ...) партії та загальну коаліцію. За ідеологічною близькістю коаліційних партнерів можливо виділити мінімально тісну і максимально закриту коаліцію [41]. Також можна виділити пропорційну (за якої кожен партнер отримує повноваження відповідно до свого внеску в коаліцію) та непропорційну коаліцію шляхом розподілу повноважень між сторонами.

На типології парламентських коаліцій зупиняється і В. Бронніков. Найчастіше, на його думку, відбувається поділ партійної коаліції виходячи з кількості їх учасників як двопартійних та багатопартійних. Залежно від чисельності партії, яка формує партійну коаліцію, вони поділяються на коаліцію великих, малих та середніх партій. Залежно від мети формування коаліції вони поділяються на виборчі (для спільної участі у виборах), тимчасові (для досягнення певних тимчасових цілей), а більшість утворюють парламентські коаліції (для формування та діяльності уряду чи опозиція йому), також закриті та відкриті коаліції залежно від їх ідеологічного спрямування.

Закритими коаліціями слід вважати коаліції, які не сприймають партії та групи, ідеології яких позначені світоглядними позиціями. За словами В. Броннікова, «відкриті коаліції створюються тоді, коли основні політичні партії, незважаючи на різні ідеології, визнають необхідність співпраці з певного питання чи проблеми і готові спільно

працювати над вирішенням цієї проблеми. Відкриті коаліції широко поширені під час війн та економічних криз» [14, с. 6].

Х. Ванг пропонує такі чотири критерії типології політичних коаліцій як поділ на діяльність, тривалість, існування та мету створення та статусу.

Відповідно до сфери діяльності автор визначає:

- політичні коаліції (міжнародна коаліція, військова коаліція, коаліція соціальних груп та міжпартійна коаліція);
- економічні коаліції (міжнародні організації та конгломерати);
- культурні коаліції (технологічна, релігійна та етнічна ("сімейна") коаліція [15].

Х. Ванг визначає короткочасну, середньострокову та довгострокову коаліцію відповідно до тривалості існування. Автор використовує поняття операційного циклу для оцінки тривалості. Коаліції, що існують в межах одного операційного циклу, є короткотерміновими. Коаліції, що тривають від одного до трьох циклів, є середньостроковими коаліціями, більше трьох циклів – довгостроковими. Операційний цикл становить один рік для економічної та культурної сфер, 4–6 років для політичної та міжнародної сфери, залежно від виборчих циклів.

За словами Х. Ванга, за метою створення коаліції можуть бути конституційними, інституційними, портфельними, впровадженням політики та активними коаліціями. Соціальні групи об'єднуються для створення спільного соціального порядку, зокрема зміцнення держави в конституційних коаліціях. Соціальні групи об'єднуються навколо певної сфери діяльності (прав людини та екології) або змін в інституційному порядку в інституційних коаліціях. Портфельні коаліції формуються при створенні уряду та розподілі міністерських портфельів. Коаліції для впровадження політики та коаліції діяльності представляються ситуативно для досягнення короткострокових цілей.

Четвертим критерієм Ванга є соціальний статус коаліцій, який охоплює рівень коаліцій, їх чисельність та силу. Підкреслюючи міжнародні, внутрішні та місцеві, вчений одночасно поділяє їх за розмірами на великі, середні та малі, а за силою як сильну, середньої сили та слабку коаліцію [15].

Додаткова група факторів дає шанс більш точно оформити парламентські коаліції. За датою заснування коаліції поділяються на передвиборні та післявиборчі. За ступенем формалізації вони поділяються на формальні (на основі відповідної коаліційної угоди), або неформальні (фактична підтримка урядових ініціатив більшістю депутатів у законодавчому органі). За плановою кількістю вирішення проблем є складними або для вирішення однієї проблеми.

Результати систематизації поглядів вищезазначених науковців на типологію парламентської коаліції представлені в Додатку А.

Таким чином, коаліція – це об'єднання двох або більше учасників, які домовилися про спільні дії на певний період для досягнення спільної мети. Коаліція повинна бути передумовою, зокрема, щонайменше двох учасників; готовність до ризику, усвідомлення та раціональність. Як і будь-яка організація, коаліція має життєвий цикл організації, що складається з наступних етапів: «народження», «існування» і «розпад». Партийна коаліція може бути охарактеризована за такими критеріями: за кількістю учасників; за кількістю політичних партій, які підписали коаліційну угоду; за ідеологічною близькістю партнерів по коаліції; за розподілом сили між учасниками; за датою заснування; за ступенем формалізації; за запланованою кількістю вирішення проблем; за періодом існування; залежно від мети формування коаліції; залежно від їх ідеологічної спрямованості; за сферою діяльності; за соціальним статусом.

РОЗДІЛ 2

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС КОАЛІЦІЇ ДЕПУТАТСЬКИХ ФРАКЦІЙ У ВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ

2.1. Особливості інституціоналізації парламентських коаліцій в Україні

Для процесів політичної інституціоналізації в Україні характерним є експорт демократичних інститутів. Так, в основу Конституції 1996 р. була покладена модель 5-ї Республіки у Франції. Запроваджена в Україні напівпрезидентська республіка характеризувалася як президентсько-парламентська (до конституційної реформи 2004 р. і в період 2010-2014 рр.), а згодом як парламентсько-президентська республіка (в період 2004 – 2010 рр. і з 2014 р.).

Разом із тим запозичення демократичних інститутів в Україні зумовлене іншими соціально-економічними процесами. Таке поєднання політичних інститутів і соціокультурних характеристик суспільства не сприяло утвердженню в Україні лінійної моделі розвитку, як це мало місце в країнах Центрально-східної Європи.

Відтак в Україні утвердився гібридний режим, який характеризувався поєднанням протилежних, суперечливих одна одній демократичних і авторитарних організаційних рис. Для гібридного режиму характерним є співіснування номінально демократичних інститутів, таких як багатопартійна система, конкурентні вибори, наявність законодавчого органу із постійними практиками авторитарного управління. Авторитарна складова гібридного режиму призводить до систематичної зміни правил, які були встановлені і забезпечені демократичними принципами. На сьогодні специфічне поєднання формальних і неформальних інститутів широко визнається характерною рисою гібридних режимів, проте оспорується їх новизна на політичній мапі світу [36, с. 99-100].

В. Гельман зазначає, що «в основі пострадянського неопатримоніалізму як політико-економічного порядку, який визначає характеристики політичних режимів і механізми державного управління, лежать наступні принципи: отримання ренти представляє собою головну мету і основну мету отримання управління державою на всіх рівнях; механізм влади і управління тяжіє до ієрархії («вертикаль влади») з єдиним центром прийняття рішень, які прагнуть до монопольного положення; автономія економічних і політичних акторів всередині країни по відношенню до даного центру носить умовний характер і може бути довільно змінена і / або обмежена; формальні інститути, які визначають рамки здійснення влади і управління, являють собою побічний продукт розподілу ресурсів всередині «вертикалі влади»: вони мають значення як «правила гри» лише тією мірою, в якій сприяють (або як мінімум не перешкоджають) вилученню ренти; апарат управління в рамках «вертикалі влади» розділений на конкуруючі за доступ до ренти організовані структури і неформальні кліки» [18, с. 10-11].

Якщо проаналізувати новостворені та перехідні держави 90-х рр. ХХ ст. (так звані «нові демократії»), то основною проблемою зазначених країн на шляху демократичної консолідації та рисою, що найчастіше характеризує гібридні режими є саме «дефектність» конституційно-правових засад і часткове усунення механізмів стримування влади. Центральною особливістю гібридного типу режиму є ігнорування ліберально-конституційних механізмів, яке часто виправдовується спиранням на принципи прямої демократії. «Мова йде про спосіб інституціоналізації, який вирізняє гібридний режим від усіх інших типів політичного режиму, а його демократичний підтип – від конституційно-правової (ліберальної) демократії» [40, с. 20].

Схожі аргументи закладено в основу формування парламентських коаліцій. В державах є неформальне інституційне «ядро» (яке в Україні представлене фінансово-промисловими групами),

яке сформувало фактичну конституцію неопатримоніального політико-економічного порядку. Навколо цього ядра правлячими групами формується «оболонка» таких формальних інститутів, як офіційна конституція та система електорального відбору. Ця «оболонка», за висновком В. Гельмана, «аж ніяк не є тільки лише «димовою завісою», покликаною прикрити непривабливий вигляд неопатримоніалізму: вона є інструментом «авторитарного поділу влади», почасти знижує ризики зміни режиму і підтримує баланс сил акторів, що входять до складу «виграшною коаліції» [18, с. 31-32].

Якщо перенести ці процеси на українську суспільно-політичну дійсність, то зафіксовані у конституції такі принципи демократії, як політичний плюралізм, поділ влади, демократичні вибори та інші форми політичної участі, були накладені на несформоване громадянське суспільство. Тобто громадяни не мали навичок і не були готові користування наданими їм політичними правами. Саме тому найрозвиненішою формою політичної участі в Україні стало не членство у політичних партіях, а вибори до представницьких органів влади. Вибори як форма політичної участі в умовах існування неефективних форм політичної відповідальності політичних акторів не стали ефективним механізмом впливу на органи державної влади. Зрозуміло, що тільки виборів для ефективного впливу суспільства виявилось вкрай недостатньо. Подібна невідповідність стала наслідком фактичного витіснення на периферію організацій громадянського суспільства, спотворенням партійної системи і власне формуванням гібридного неопатримоніального режиму.

Характерним для українських реалій стало швидке нагромадження первинного капіталу, яке відбулося за рахунок роздержавлення колективної власності. Зауважимо, що у країнах сталої демократії ці процеси є результатом більш, ніж столітнього історичного процесу. Наслідком таких процесів стала диспропорція між рівнем

розвитку громадянського суспільства і фінансово-економічним сектором суспільства. Внаслідок застосованої в Україні «ваучерної моделі» приватизації відбулася монополізація економіки доволі консолідованими фінансово-промисловими групами [45]. Їх кількість варіювалася від кількох десятків (за президентства Л. Кучми) до п'яти-семи (за президентства В. Януковича) [39]. За наявними фінансовими можливостями їх вплив не йде в жодне порівняння з впливом громадських організацій. Відповідно цілком логічним є те, що у цьому своєрідному суперництві з «відвойовування» сфер компетенції у держави перемогли саме фінансово-промислові групи. Наслідком стало формування таких механізмів електорального відбору, коли головною ознакою та підставою вибору тієї чи іншої виборчої системи стала її спроможність гарантувати збереження влади фінансово-промислових груп у представницьких органах влади. За такої ситуації суспільство по суті опинилося у далеких закутках процесів здійснення державної політики.

Таким чином, призначенням інституцій олігархічного різновиду гібридного режиму стали гарантії відтворення влади фінансово-промислових груп та легітимація їх влади, а також їх зовнішня форма, яка виявляється у публічних коаліційних угодах. Остання мала на меті надати зовнішньої легітимності політичному режиму (для так званого «збереження обличчя перед Заходом»).

Структурний аналіз Верховної Ради України дає змогу виділити органи і підрозділи, пов'язані з діяльністю депутатів, а також фахівців-експертів, секретарів та обслуговуючий персонал:

– найважливішими органами Верховної Ради України є комітети, які відповідальні за підготовку законопроектів, за аналіз діяльності уряду та окремих його членів, за виконання урядових програм, бюджету. Комітети є постійним місцем роботи народних депутатів за фаховою належністю і бажанням. За власною заявою і рішенням Верховної Ради

України народні депутати можуть перейти до іншого комітету. Склад комітетів затверджується сесіями Верховної Ради України. Комітети Верховної Ради України для роботи над законопроектами певного напрямку можуть утворювати підкомітети. Роботу комітетів забезпечують відповідні секретаріати, до яких входять фахівці з питань, що відносяться до відання комітетів[8, с. 134];

– фактично повноправними суб'єктами парламентської діяльності є депутатські фракції Верховної Ради України. Вони беруть участь у визначенні порядку денного і формуванні керівництва всіх виборних органів Верховної Ради України.

Конституційне регулювання статусу депутатських фракцій в Україні сьогодні зведено лише до оголошення принципу політичного плюралізму [9]. Важливість фракцій в українському парламенті проявляється в тому, що фракції як складові Верховної Ради України є «необхідними елементами «конституційної реальності», покликаними певною мірою спрямовувати технічну організацію парламентської діяльності» [35, с. 30].

Відповідно до ст. 83 Конституції України «коаліція депутатських фракцій у Верховній Раді України формується протягом одного місяця з дня відкриття першого засідання Верховної Ради України, що проводиться після чергових або позачергових виборів Верховної Ради України, або протягом місяця з дня припинення діяльності коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України» [34].

Цією ж статтею визначено, що «правами коаліції наділяється також депутатська фракція у Верховній Раді України, до складу якої входить більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України» [34].

Основним повноваженням коаліції є «внесення пропозиції Президенту України щодо кандидатури Прем'єр-міністра України, а також відповідно до цієї Конституції вносить пропозиції щодо

кандидатур до складу Кабінету Міністрів України. Тобто виступає важливим суб'єктом формування Уряду, що неодноразово підтверджувалося рішеннями Конституційного Суду України» [34]. Так, Конституційний Суд України у своєму рішенні від 28 квітня 2009 р. № 8-рп/2009 зазначив, що «Конституція України визначила коаліцію депутатських фракцій у Верховній Раді України як окремого суб'єкта, який бере участь у формуванні Кабінету Міністрів України, із самостійними конституційно визначеними повноваженнями» [49].

Проте слід зазначити, що сама Конституція у Розділі VI «Кабінет Міністрів України. Інші органи виконавчої», в ч. 4 ст. 114 зазначає, що «Міністр оборони України, Міністр закордонних справ України призначаються Верховною Радою України за поданням Президента України, інші члени Кабінету Міністрів України призначаються Верховною Радою України за поданням Прем'єр-міністра України» [34]. Закон України «Про Кабінет Міністрів України» [46] в статті 9 «Призначення на посаду членів Кабінету Міністрів України» також не згадує про повноваження коаліції депутатських фракцій вносити пропозиції Прем'єр-міністру щодо кандидатур в члени Уряду.

Конституція України зазначає, що «більш детально засади формування, організації діяльності та припинення діяльності коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України встановлюються, крім Конституції, також Регламентом Верховної Ради України» [34]. Чинний Регламент Верховної Ради України від 10.02.2010 [47], не містить жодних положень, що стосуються формування та функціонування коаліції депутатських фракцій. Існуючі раніше глави були виключені Законом України «Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України» від 08.10.2010. Разом із тим, Законом України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21 лютого 2014 р. Верховна Рада України повернула в дію Конституцію 1996 р. із внесеними до неї правками від 8 грудня 2004 р., 1 лютого 2011 р. та від

19 вересня 2013 року. Це свідчить про те, що в Україні відбулася зміна конституційної моделі форми правління, що в свою чергу потребувало внесення відповідних змін до інших законів України, серед яких і Регламент Верховної Ради України. Слід наголосити, що приведення нормативно-правових актів України у відповідність до оновлених вимог Конституції здійснюється повільно і неналежним чином, що дає підстави говорити про наявність низки протиріч у чинному законодавстві України, які мають негативні правові наслідки.

Така ситуація породжує плутанину у питаннях порядку формування коаліції, випадків припинення її діяльності, вільне трактування правового статусу коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України. Дискусійним залишається і саме питання існування коаліції та легітимності сформованого Уряду країни. Проте у цьому контексті слід не забувати таку важливу конституційну норму: «Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, суди та інші органи державної влади зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» (ст. 19 Конституції України) [34].

Комплексною проблемою в Україні є нестабільність парламентських коаліцій, яка обумовлена такими факторами: недостатній рівень інституціоналізації влади; наявна електоральна формула, що обмежує можливості впливу електорату на якісний склад партійних списків; збереження мажоритарної складової у виборчій системі, яка підвищує парламентську корупцію і парламентську мінливість; несформованість цілісної системи стримувань і противаг. Перераховані причини інституційного характеру зумовлюють домінування ситуативних коаліцій у Верховній Раді.

Виходячи з цього лише одне повернення до Конституції 2004 р. не гарантує суттєвих змін. Одне розширення політичної конкуренції не здатне побороти сформовану кланово-олігархічну модель. В державі все

ще залишаються впливовими великі політико-економічні угруповання, гегемонія популізму тощо. Таке домінування у майбутньому не тільки унеможливило повноцінне і відповідальне коаліціювання представницького органу, а й загрожує перетворенням конституційних норм у фікцію, підриває основу потенційної суспільної угоди, унеможливило перспективи встановлення ефективного демократичного урядування в країні.

2.2. Проблеми регламентації коаліцій та опозиції у Верховній Раді України

Однією з основних проблем при дослідженні коаліцій в Україні є визначення структурної характеристики більшості. Оскільки Україна є парламентсько-президентською республікою і існування «коаліції депутатських фракцій», а не простої більшості депутатів закріплене в Конституції, то на перший погляд це питання є недоречним. Проте в умовах українських реалій для аналізу коаліцій формально-правовий підхід є неадаптований. Потрібно фіксувати реальні голосування депутатів, які входять до складу коаліції.

З одного боку, це дає методологічну перевагу, дозволяючи спостерігати за динамікою, за «життям коаліції», стан якої видозмінюються з кожним засіданням українського парламенту. Проте, такий підхід є вкрай трудомістким, оскільки необхідно проаналізувати десятки тисяч голосувань. До того ж такий аналіз може призводити до помилкових висновків, оскільки далеко не кожне голосування однаково дає уявлення про актуальний склад коаліції.

Для вирішення цієї проблеми аналітиками громадського руху «ЧЕСНО» розроблений «індекс опозиційності», який показує частку голосувань «проти» або «утримався» від загального числа голосувань окремого депутата чи фракції взагалі. Отримані значення часток

виявляються вкрай низькими для кожного суб'єкта, оскільки опозиціонери частіше надають перевагу опціям «не голосував» або «був відсутній», ніж голосування «проти», до того ж періодично голосують синхронно з владою щодо популістських або господарських питань.

Аналітики пропонують піти від зворотного і фіксувати відсоток позитивних голосувань «за», інтерпретуючи його як «індекс коаліційності» або «індекс солідарності з владою» [56]. Але за цього способу ані технічна проблема аналізу десятків тисяч одиниць масивів даних, ані змістовна проблема різної «ваги» питань не усувається. Голосування разом з більшістю за рядове питання не означає стати частиною коаліції. Для аналізу коаліційності українського парламенту слід відтворити хронологію українських коаліцій Верховної Ради попередніх скликань (1998-2018 роки), аналізуючи «ключові голосування», до яких відносяться прийняття бюджету, затвердження на посаду прем'єр-міністра та формування уряду. Аналітичним центром «Обсерваторія демократії» проведений експертно-аналітичний моніторинг діяльності коаліцій у Верховній раді України. Результати цього аналізу представлені у зведеній таблиці (див. Додаток В).

Для 32-х голосувань з ключових питань (20 бюджетів і 12 урядів) було проаналізовано деякі класичні моделі західної теорії:

1) арифметичний аспект формування коаліцій: які кооперації є більш характерними для українського парламентаризму – мінімально виграшні, широкі або щось середнє?

2) ціннісний аспект формування коаліцій: яким чином впливає на вибір союзників ідеологічна дистанція між партіями?

Поміж «арифметичних теорій коаліцій» особливої уваги заслуговують теорії «мінімально виграшних коаліцій» (У. Райкера [48]), «мінімальних за розміром коаліцій» (У. Гемсона [19]), «мінімальної кількості партій» (М. Лейзерсона [37]), «широких вето-коаліцій» (А. Лейпхарта).

Більшість «ціннісних теорій» (Р. Аксельрода, А. де Сваана) наголошують на тому, що партії схильні формувати союзи з сусідами за «ідеологічною шкалою». Причому ці концепції не виходять за межі теорії раціонального вибору, за якої партіям не раціонально утворювати коаліції з ідеологічними опонентами через ймовірні електоральні втрати на наступних виборах.

Таблиця 1

Тип більшості	Бюджети	Кабміни	Підсумок
мінімально виграшна коаліція (МВК)	11 (55%)	6 (50%)	17 (53%)
випадки голосувань у 250-300 голосів (МВК-light)	7 (35%)	3 (25%)	10 (31%)
конституційна більшість	2 (10%)	3 (25%)	5 (16%)

Джерело: [56]

Середнє арифметичне значення розміру існуючих за попередніх каденцій парламенту коаліцій – 266 депутатів, що складає 59% від конституційного складу. При цьому 53% коаліцій є мінімально вигравними. Слід зауважити, що самі по собі фракції або депутатські групи є далеко не мінімальною одиницею для аналізу – практично завжди в коаліцію долучаються «позафракційні» депутати, а самі фракції часто не дають 100%-ї мобілізації при голосуванні (хоча цієї мети коаліції намагаються досягти за допомогою «кнопконатискання»).

При цьому кількісний склад коаліції не є гарантією її довгочасності і стабільності. Зокрема, бюджет 2005 року приймався майже рекордною кількістю голосів – 339 депутатів від конституційного складу, а вже через невеликий проміжок часу у парламенті того ж скликання утворилася інша коаліція, яка проголосувала за призначення

Юлії Тимошенко на посаду прем'єр-міністра (373 голосів). Проте незважаючи на таку велику підтримку, перший склад Кабінету Міністрів Ю. Тимошенко проіснував трохи більше півроку, тоді як другий уряд Ю. Тимошенко пропрацював більше двох років, незважаючи на підтримку всього 226-ти депутатських голосів при його формуванні.

Прикметним є те, що широкі коаліції при голосуванні за прем'єра формувалися частіше, ніж при голосуванні за бюджет. Можна припустити, в першому випадку додаткові голоси були ініціативою самих депутатів або самих фракцій, які розраховували таким чином на прихильність прем'єра у майбутньому. Що стосується другого, то за бюджет голосують виключно фракції, які отримують вигоду з цього бюджету, і тут прагнення максимізації вигод стимулює мінімально вигрешне голосування.

На підставі проведеного аналізу можна прийти до двох основних висновків:

1) для українських партій характерним є утворення мінімально вигрешних коаліцій, що дозволяє учасникам збільшувати власні переваги та преференції при грі з нульовою сумою.

2) навіть, якщо частина з цих мінімально вигрешних коаліцій перш за все задумувалися як МВК-light, то в день голосування вони звужувалися через недостатню мобілізацію або одностороннє припинення угоди з боку будь-якої з фракцій. На практиці така ситуація зустрічалася приблизно в третині всіх випадків. Серед переваг такої ситуації можна назвати зниження витрат для партії-ініціатора коаліції (якою найчастіше виступає президентська сила) при проведенні переговорів з партнерами, оскільки вони не мають статусу вето-гравця, як це має місце при моделі МВК. Тобто, тут немає тиску від маленьких фракцій-власниць «золотих акцій» і така коаліція вважається більш стійкою.

Якщо говорити про ціннісний аспект формування коаліцій, то традиційне позначення «праві – ліві» для української партійної системи не відповідає бажаному. Аналітичним центром «Обсерваторія демократії» проаналізовано 22 «ключових» голосування (починаючи з першого після так званої «помаранчевої революції») при розподілі всіх партій на «промайданний» і «контрмайданний» блоки.

Аналіз свідчить, що у 9-ти з 22-х голосувань з ключових питань коаліція об'єднувала максимально віддалені – ідеологічно полярні партії. Прикладами цього є:

1) голосування фракції «Регіони України» за уряд Юлії Тимошенко в лютому 2005-го;

2) голосування фракції «Партії Регіонів» за уряд Юрія Єханурова і фактичний альянс з «Нашою Україною» у вересні 2005-го;

3) відступництво від промайданної «демократичної коаліції» з боку Олександра Мороза та утворення більшості у складі Партії Регіонів, Комуністичної партії України та Соціалістичної Партії України в 2006-му;

4) голосування переважної частини фракції «Партії Регіонів» за перший уряд Арсенія Яценюка в лютому 2014-го.

По суті, Верховна Рада VIII скликання (2014 року обрання) сама по собі є ілюстрацією «ідеологічного плюралізму» новітніх українських коаліцій, коли ключові голосування в парламенті стають можливими виключно завдяки голосам двох депутатських груп, утворених, з залишків фракції «Партії Регіонів» Верховної Ради VII скликання (2012-2014). Завдяки голосам «регіоналів» з «Відродження» та «Волі Народу» були прийняті державні бюджети 2016, 2017 та 2018 років, а також прем'єр-міністр Володимир Гройсман. Принаймні з точки зору «аксіологічних теорій» ядро коаліції у складі Блоку Петра Порошенка і Народного Фронту мало отримувати додаткові голоси у більш ідеологічно близьких Самопомочі або Батьківщини.

Ще однією особливістю українських парламентських коаліцій є високий ступінь їх фракціоналізації. Переважно це характерно для Верховної Ради III-IV скликань (1998-2006), коли кількість суб'єктів, які утворювали коаліцію, коливалася від 8 до 12. У подальшому ця кількість скоротилася, але досі зберігається тенденція створення депутатських груп і фракцій, які часто є однойменними з існуючими партіями, що не пройшли до парламенту, за програми яких виборці не голосували. Це, наприклад, характеризує групу і партію «Відродження».

Аналізуючи взаємини парламенту і Президента зазначимо, що в Україні були одинокі випадки антипрезидентських коаліцій, проте часто їх діяльність полягала у блокуванні роботи Верховної Ради (як це мало місце у 2001-2002 рр.), а не у виробленні альтернативної політики. Власне, одним із небагатьох прикладів роботи антипрезидентської більшості є Верховна Рада V скликання (2006-2007), в якій коаліція в складі Партії Регіонів, Комуністичної партії України та Соціалістичної Партії України протистояла опозиції з БЮТу і президентського Народного союзу «Наша Україна».

Натомість у 30-ти з 32-х розглянутих випадків голосувань з ключових питань президентська фракція входила до складу парламентської коаліції. Переважно це пояснюється наявністю у президента великої кількості засобів тиску на парламент – йдеться і про «силовий блок», і про можливість розпуску Верховної Ради.

Таким чином, у підсумку можемо зазначити, що:

1. у Верховній Раді 1998-2018 років (III-VIII скликання) переважно формувалися «мінімально виграшні» або «мінімально виграшні з однією страхуючою фракцією» коаліції (середнє арифметичне значення частки коаліції – 59% від конституційного складу Верховної Ради). Широку коаліцію утворену «Блок Петра Порошенка» + «Народний Фронт» + «Відродження» + «Воля Народу» + «Радикальна Партія Ляшка», можемо спостерігати на початку

роботи Ради VIII скликання (2014 року) – коаліцію «Європейська Україна», яка в підсумку стиснулася до «мінімально виграшної зі страховкою». Серед характерних особливостей українського парламентаризму можна назвати формування коаліцій «під Президента», коли після президентських виборів у Верховній Раді того ж скликання відбувалася кардинальна реорганізація (наприклад, коаліція «під Віктора Ющенка» в 2005-му році або «під Віктора Януковича» в 2010-му);

2. на парламентському рівні партії змушені брати до уваги ціннісно-ідеологічні аспекти при формуванні коаліцій через високу ймовірність іміджевих втрат від утворення небажаних для їх виборців союзів. На регіональному рівні доля цих втрат істотно нижча, оскільки до регіонального рівня прикута менша увага Проте, формування коаліцій з непримиренних в ідеологічному сенсі партій характерно в різній мірі для обох рівнів. 41% голосувань з ключових питань в парламенті включали в себе союз «промайданних» і «контрмайданних» партій. За останні три роки так звана «Демократична коаліція» функціонувала тільки завдяки голосам колишніх «регіоналів» з депутатських груп «Відродження» та «Воля Народу»;

3. класичні теорії коаліцій не враховують специфіку гібридних пострадянських політичних режимів. У результаті ці теорії не здатні повністю пояснити та спрогнозувати вітчизняні реалії, оскільки не враховуються величезні неконкурентні переваги для президентської партії влади. Представницькі органи з їх фракційним балансом сил не можуть розглядатися окремо від інструментів тиску (в т.ч. контрольованої прокуратури, судів, СБУ) президентської влади. У парламенті 1998-2019 років 30 з 32-х розглянутих коаліцій включали в себе президентську партію.

ВИСНОВКИ

Ключова риса парламентської демократії полягає в тому, що уряд формується парламентом і несе перед ним відповідальність. Коаліції виникають в парламентських демократіях через те, що одній партії не вдається отримати у парламенті більшість, необхідну для формування уряду. У більшості парламентських демократій саме коаліції, по суті, належить виконавча влада у вигляді контролю над урядом. У демократичних державах саме коаліції партій, що формують уряд, приймають рішення про розподіл міністерських портфелів. Державна кар'єра міністрів в парламентській системі безпосередньо залежить від долі коаліції, яку вони представляють.

Розпуск парламенту і дострокові вибори також залежать від життєздатності урядової коаліції. При виникненні розбіжностей між партнерами по коаліції і неможливості прийняти політичне рішення, коаліція розпадається, а, значить, потрібне певне «перезавантаження» політичної системи у вигляді позачергових виборів до парламенту.

У політико-правовій науці під коаліцією розуміється об'єднання декількох політичних сил для досягнення певних цілей.

Виходячи з рівня формування партійні коаліції в парламентських системах виділяють передвиборні коаліції, парламентські коаліції і урядові коаліції. Розмір коаліцій має вирішальне значення для здатності коаліції сформувати уряд і приймати політичні рішення. Використовуючи розмір як критерій, коаліції можна розділити на мінімально вигравні коаліції, коаліції мінімального розміру та надлишкові коаліції.

На характер інституціоналізації коаліції впливають форма державного правління, державний устрій, тип політичної системи, її структурованість та «зрілість», тип виборчої системи, рівень політичної культури, історія розвитку парламентаризму в країні тощо.

В Україні відсутність тривалого досвіду і традицій у цій сфері спонукали до застосування своєрідного нормативного підходу. За цього підходу формування коаліції має конституційний рівень закріплення – утілення у статтях 83 та 90 Конституції України. Таким чином, законодавці вирішили закріпити обов'язковість створення коаліції, перетворивши її на обов'язкового суб'єкта конституційно-правових відносин. Проте невизначеними залишились ряд ключових моментів формування та діяльності коаліції. Відтак, запровадження інституту коаліції депутатських фракцій в умовах несформованої політичної системи та недосконалої правової бази може спричинити серйозні конфлікти як усередині парламенту, так і у відносинах між гілками влади.

Дискусія про коаліції і вимоги до порядку їх формування втрачають сенс, якщо практика натискання кнопок залишається повсюдною. Розпуск парламенту в разі неієздатності коаліції має стати не правом Президента, а його обов'язком. Вплив виконавчої гілки влади на законодавчу має бути зменшений, оскільки сьогодні за формально парламентсько-президентської республіки реальний баланс влад не дотримується.

Таким чином, у підсумку можемо зазначити, що:

1. у Верховній Раді 1998-2018 років (III-VIII скликання) переважно формувалися «мінімально виграшні» або «мінімально виграшні з однією страхуючою фракцією» коаліції (середнє арифметичне значення частки коаліції – 59% від конституційного складу Верховної Ради). Широку коаліцію утворену «Блок Петра Порошенка» + «Народний Фронт» + «Відродження» + «Воля Народу» + «Радикальна Партія Ляшка», можемо спостерігати на початку роботи Ради VIII скликання (2014 року) – коаліцію «Європейська Україна», яка в підсумку стиснулася до «мінімально виграшної зі страховкою». Серед характерних особливостей українського парламентаризму можна

назвати формування коаліцій «під Президента», коли після президентських виборів у Верховній Раді того ж скликання відбувалася кардинальна реорганізація (наприклад, коаліція «під Віктора Ющенка» в 2005-му році або «під Віктора Януковича» в 2010-му);

2. на парламентському рівні партії змушені брати до уваги ціннісно-ідеологічні аспекти при формуванні коаліцій через високу ймовірність іміджевих втрат від утворення небажаних для їх виборців союзів. На регіональному рівні доля цих втрат істотно нижча, оскільки до регіонального рівня прикута менша увага. Проте, формування коаліцій з непримиренних в ідеологічному сенсі партій характерно в різній мірі для обох рівнів. 41% голосувань з ключових питань в парламенті включали в себе союз «промайданних» і «контрмайданних» партій. За останні три роки так звана «Демократична коаліція» функціонувала тільки завдяки голосам колишніх «регіоналів» з депутатських груп «Відродження» та «Воля Народу»;

3. класичні теорії коаліцій не враховують специфіку гібридних пострадянських політичних режимів. У результаті ці теорії не здатні повністю пояснити та спрогнозувати вітчизняні реалії, оскільки не враховуються величезні неконкурентні переваги для президентської партії влади. Представницькі органи з їх фракційним балансом сил не можуть розглядатися окремо від інструментів тиску (в т.ч. контрольованої прокуратури, судів, СБУ) президентської влади. У парламенті 1998-2019 років 30 з 32-х розглянутих коаліцій включали в себе президентську партію.

Часті зміни до Основного Закону є свідченням нестабільності політичної системи в країні, породжує ряд правових колізій при визначенні статусу важливих суб'єктів конституційних правовідносин, має негативні правові наслідки та впливає на конституційно закріплені права людини і громадянина. Конституційні реалії сьогодення свідчать про проблеми правового змісту, з якими доводиться стикатися на

практиці. Відтак правове регулювання статусу коаліції потребує юридично грамотного вдосконалення, оскільки як створення, так і відсутність коаліції депутатських фракцій має конкретні конституційно-правові наслідки

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Carrol R. Cox G. The Logic of Gamson's Law: Pre-Election Coalitions and Portfolio Allocations. *American Journal of Political Science*. 2007. Vol. 51. № 2. P. 302.
2. De Swaan A. Coalition Theories and Cabinet Formations: A Study of Formal Theories of Coalition Formation to Nine European Parliaments after 1948. San Francisco: Jossey-Bass Publisher, 1973. 347 p.
3. Druckman J. Dynamic approaches to studying parliamentary coalitions. *Political research quarterly*. Salt Lake City, Utah, 2008. Vol. 61, N 3. P. 479-483.
4. Авксентьев А. Розрахунок чи цінності: як формуються коаліції в Україні. URL: <http://od.org.ua/>
5. Аксерольд Р. Конфлікт інтересів: теорія розбіжних цілей із застосуванням до політики. Chicago: Markham Publishing Company, 1970. 216 p.
6. Актуальні проблеми теорії держави та права: [навчальний посібник] / [Є.В. Белозьоров. Є.О. Гіда, А.М. Завальний та ш.]; за заг. ред. С.О. Гіди. К., 2010. 264 с.
7. Алмонд Г., Пауэлл Дж., Стромм К., Далтон Р. Сравнительная политология сегодня: мировой обзор: Учебное пособие: Пер. з англ. Москва: Аспект Пресс, 2002. 537 с.
8. Анохін О. М. Про місце та роль постійних комісій (комітетів) Верховної Ради України у системі державних органів. *Вісник Університету внутрішніх справ*. 1997. Вип. 2. С. 130–134.
9. Бандурка О. М. Парламентаризм в Україні: становлення і розвиток / О. М. Бандурка, Ю. Д. Древаль. Х., 1999. 170 с.
10. Барабаш О., Кислий П., Светова С. Порівняння деяких статей конституцій різних країн. *«Вісник» Програми сприяння парламентаві України*. 1997. № 7 (29). С. 10–12.

11. Березюк О. Однопалатний парламент – недолік чи перевага. *Право України*. 1997. № 3. С. 20–23.
12. Берназюк І.М. Проблема визначення поняття угоди про утворення коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 22–25. URL: http://lsej.org.ua/1_2017/6.pdf
13. Богданова Н. А. Категория статуса в конституционном праве. *Вестник Московского университета*. Сер. 11. Право. 1998. № 3. С. 15– 19.
14. Бронніков В. Д., Степаненко О. Г. Конфлікти коаліцій як умова нестабільності парламенту в Україні. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. Сер. : *Політологія*. 2012. Т. 182, Вип. 170. С. 5–8.
15. Ванг Х. Типи політичних коаліцій. URL: http://www.economics.smu.edu.sg/events/Paper/Wang_Huan.pdf
16. Верховна Рада ІХ скликання: чи виправдає новий парламент очікування виборців. URL: <https://dyvys.info/2019/07/23/verhovna-rada-ix-sklykannya-chy-vypravdaye-novuj-parlament-ochikuvannya-vybortsiv/>
17. Гауеншільд В. Д. Суть та правова природа парламентських фракцій. Берлін, 1968. 120 с.
18. Гельман В. Модернизация, институты и «порочный круг» постсоветского неопатримониализма. Санкт-Петербург : Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2015. 44 с.
19. Гемсон У. Теорія формування коаліції. *American sociological review*. 1961. No. 26. P. 373-382.
20. Георгіца А. З. Сучасний парламентаризм: проблеми теорії та практики. Чернівці : Рута, 1998. 310 с.
21. Гончарова Т. Особливості процесу формування парламентських коаліцій. Віче. 2009. № 3. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/1296/>

22. Гонюкова Л. В. Правова інституціоналізація парламентської більшості та опозиції. *Парламентсько-президентська форма правління: Україна та німецький досвід: Збірник наукових праць / За наук. ред. Розпутенка І. В. Київ: "К.І.С.", 2003. С. 156-162.*
23. Грин К. Наслідки запровадження принципу більшості на основі коаліції фракцій в Україні. URL: <http://www.rada.kiev.ua/library/catalog/analit/bilchist.htm>
24. Депутатські фракції і групи ІХ скликання. Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_fractions
25. Дюверже М. Политические партии. М.: Академический проект, 2002. 558 с.
26. Загоруй І. С. Конституционное право Украины: Словарь терминов. Луганск: РИО ЛИВ Д, 1999. С. 100.
27. Коаліційна поведінка в теорії та практиці: індуктивна модель для Західної Європи; ed. by G. Pridham. Cambridge: Cambridge University Press, 1986. 308 p.
28. Колюх В. В. Інституалізація парламенської коаліції у Верховній Раді України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Політологія.* 2017. Вип. 2. С. 12-14.
29. Колюх В. В. Проблеми функціонування парламентської більшості у Верховній раді України VIII скликання. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Філософія. Соціологія. Політологія.* 2017. № 1. С. 79-86.
30. Колюх В. В. До питання щодо функціонування коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України. *Конституційно-правові академічні студії.* 2017. Вип. 2. С. 61-66.
31. Колюх В. В. Оптимізація конституційного складу Верховної Ради України в контексті конституційних змін в Україні. *Право і суспільство.* 2016. № 2(2). С. 8-12.

32. Конституционное право зарубежных стран: Учебник / Под общ. ред. Баглая М.В., Лейбо Ю.И., Энтина Л.М. 4-е изд., перераб. и доп. М.:Юр.Норма, НИЦ ИНФРА-М, 2018. 976 с.

33. Конституційне право України [Текст] : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. В. П. Колісника та Ю. Г. Барабаша. Х. : Право, 2008. 416 с.

34. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page>

35. Кречмер Г. Фракції. Партії в парламенті. К. : Заповіт, 1999. С. 29–36.

36. Лавренова К. О. Особливості розвитку гібридного політичного режиму в умовах демократизації : дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.02 / Катерина Олександрівна Лавренова ; Інститут держави і права ім. В. Корецького НАН України. - Київ, 2017.

37. Лейзерон М. Коаліції в політиці: теоретичне та емпіричне дослідження. New Haven, L: Yale university press, 1966. 455 р.

38. Лейзерон М. Фракції та коаліції в однопартійній Японії: інтерпретація на основі теорії ігор. *The American Political Science Review*. 1968. Vol. 62, issue 3. P. 770-787.

39. Мацієвський Ю. В. У пастці гібридності: зигзаги трансформацій політичного режиму в Україні (1991 – 2014) : моногр. Чернівці : Книги – XXI, 2016. 552 с.

40. Меркель В. Формальные и неформальные институты в дефектных демократиях (II) / В. Меркель, А. Круассан. *Полис*. 2002. № 2. С. 20–31

41. Мироненко В. П. Комплексний підхід до типологізації парламентських коаліцій. Держава і право. *Юридичні і політичні науки*. 2014. Вип. 66. С. 339–344. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2014_66_42

42. Мірошниченко Ю. Формування парламентської більшості: проблеми та перспективи. *Формування парламентської більшості. Стан, проблеми, перспективи*. Матеріали “круглого столу”. Київ: Видавничий Дім “Юридична книга”, 2010. С. 74 -76.

43. Погорілко В. Ф. Конституційне право України : підручник / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко. 2-ге вид., переробл. та доопр. К.: Прав. єдність: Алерта, 2010. 432 с.

44. Політична влада і опозиція в Україні: порівняльний аналіз із зарубіжними країнами [монографія] / [Ф. М. Рудич та ін. ; за заг. ред. Ф.М. Рудича] ; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І.Ф. Кураса. Київ : ІПіЕНД, 2016. 483 с.

45. Приватизация в странах Центральной и Восточной Европы: первые результаты / ред. С. Глинкина. Москва : Российская академия наук, Ин-т междунар. экон. и полит. исследований, 1998. 222 с.

46. Про Кабінет Міністрів України: Закон від 27.02.2014 № 794-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 13. Ст. 222. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/794-18/paran62#n62>

47. Про Регламент Верховної Ради України: Закон, Регламент від 10.02.2010 № 1861-VI. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 14-15. № 16-17. Ст. 133. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1861-17/page>

48. Райкер У. Теорія політичних коаліцій. New Haven: Yale University Press, 1962. 300p.

49. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положення частини восьмої статті 83 Конституції України у системному зв'язку з положеннями частин шостої, сьомої статті 83, пункту 9 частини першої статті 106, частин третьої, четвертої статті 114 Конституції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-09>

50. Савчин М.В. Порівняльне конституційне право: [посібник] / Михайло Савчин ; Ужгород. нац. ун-т. Юрид. ф-т, НДІ порівнял. публ. права та міжнар. права. Київ : Юрінком Інтер, 2019. 327 с.

51. Сидоров В.В. Формирование партийных коалиций в парламентских системах : автореф. дис... к. полит, н. : спец. 23.00.02 «Политические институты, процессы и технологии». Казань, 2013. 18 с.

52. Совгиря О. Парламентська коаліція в Україні: фактори, що впливають на діяльність, нові реалії правового регулювання. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2014. Вип. 60. С. 178–184.

53. Телешун С. О. Коаліція. Енциклопедія державного управління у 8 т. : Т. 8 : Публічне врядування / наук. редкол.: В. С. Загорський (голова), С. О. Телешун (співголова) [та ін.] ; Львів. Регіональний ін-т держ. управління Національна академія державного управління при Президентові України. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2011. 630 с.

54. Шаповал В. М. Парламентаризм і законодавчий процес в Україні. К. : УАДУ, 2000. 240 с.

55. Шведа Ю. Р. Теорія політичних партій і партійних систем. Львів : Тріада плюс, 2004. 528 с.

56. Як формуються коаліції в Україні. Аналітичний центр «Обсерваторія демократії». URL: <http://od.org.ua/uk/>

Типологія парламентських коаліцій

№	Критерій типології	Тип коаліції
1.	за кількістю учасників	мінімально вирашна коаліція; коаліція мінімального розміру; повна коаліція
2.	за кількістю політичних партій, які підписали коаліційну угоду	дво- (три-, чотири, п'ять- ...) партійна; загальна (всеосяжна) коаліція;
3.	відповідно до ідеологічної близькості партнерів по коаліції	мінімально приблизна, закрита коаліція
4.	за розподілом повноважень між сторонами	пропорційний (кожен партнер отримує повноваження відповідно до свого внеску в коаліцію), непропорційна коаліція
5.	за часом заснування	передвиборна, післявиборна
6.	за ступенем формалізації	формальна, неформальна
7.	відповідно до запланованої кількості вирішення проблем	складна, для вирішення однієї проблеми
8.	за тривалістю існування	короткочасна, повна (від виборів до виборів), довгострокова (існує декілька виборчих циклів)
9.	залежно від мети формування коаліції	передвиборча (для спільної участі у виборах), тимчасова (для досягнення певних

№	Критерій типології	Тип коаліції
		тимчасових цілей), парламентська коаліція (для утворення та функціонування уряду чи опозиції до нього); конституційна, інституційна, портфельна, впровадженням політики, активна
10.	залежно від їх ідеологічної спрямованості	закрита, відкрита
11.	відповідно до сфери діяльності	політичні коаліції (міжнародна коаліція, військова коаліція, коаліція соціальних груп та міжпартійна коаліція); економічні коаліції (міжнародні організації та конгломерати); культурні (технологічні, релігійні та етнічні)
12.	за соціальним статусом	Критерій охоплює рівень створення коаліцій, їх розмір та владу. Міжнародні, внутрішні, локальні водночас поділяються за розмірами на великі, середні та малі, а за потужністю як сильні, середні сили та слабкі

**Хронологія українських коаліцій Верховної Ради III-VIII скликань
(1998-2019 роки)**

Рік	Голосування	Коаліція	Опозиція	Число мандатів у коаліції
Верховна Рада VIII скликання (2014-2019)				
2017	Бюджет-2018	БПП + НФ + РПЛ + Воля + Від	Бат, Сам, ОБ	273
2016	Бюджет-2017	БПП + НФ + РПЛ + Воля + Від	Бат, Сам, ОБ	274
2016 квітень	Уряд Гройсмана	БПП + НФ + Воля + Від	РПЛ, Бат, Сам, ОБ	257
2015	Бюджет-2016	БПП + НФ + РПЛ + Воля + Від	Бат, Сам, ОБ	263
2014	Бюджет-2015	БПП + НФ + РПЛ	Бат, Сам, ОБ, Воля, ЕР	233
2014 листопад	Уряд Яценюка №2	БПП + НФ + РПЛ + Бат + Сам + Воля + ЕР	ОБ	390
Верховна Рада VII скликання (2012-2014)				
2014 лютий	Уряд Яценюка №1	Бат + УДАР + Сво + СЗУ + ЕР + ПР	КПУ	331
2013	Бюджет-2014	ПР + КПУ	Бат, УДАР, Сво	249
2012 грудень	Уряд Азарова №2	ПР + КПУ	Бат, УДАР, Сво	252
Верховна Рада VI скликання (2007-2012)				

2012	Бюджет-2013	ПР + Реф + НП	БЮТ, КПУ, НУНС	242
2011	Бюджет-2012	ПР + Реф + БЛ	БЮТ, КПУ, НУНС	250
2010	Бюджет-2011	ПР + БЛ + КПУ	БЮТ, НУНС	279
2010 квітень	Бюджет-2010	ПР + БЛ + КПУ	БЮТ, НУНС	245
2010 березень	Уряд Азарова №1	ПР + БЛ + КПУ	БЮТ, НУНС	242
2008	Бюджет-2009	БЮТ + БЛ + НУНС	ПР, КПУ	226
2007	Бюджет-2008	БЮТ + НУНС	ПР, КПУ, БЛ	235
2007 грудень	Уряд Тимошенко №2	БЮТ + НУНС	ПР, КПУ, БЛ	226
Верховна Рада V скликання (2006-2007)				
2006	Бюджет-2007	ПР + СПУ + КПУ	БЮТ, НУНС	249
2006 серпень	Уряд Януковича №2	ПР + СПУ + КПУ	БЮТ, НУНС	240
Верховна Рада IV скликання (2002-2006)				
2005	Бюджет-2006	НУ + НП + УНП + ПП + ДН + СПУ + РП + БЛ + Рух	БЮТ, КПУ, СДПУ(о), ПР	226
2005 вересень	Уряд Єханурова	НУ + НП + ПР + УНП + СПУ + ТУ + ПП + ВУ + НДП + Рух	КПУ, БЮТ, ЄУ, СДПУ(о)	289
2005	Уряд	НУ + Реф +	КПУ	373

лютий	Тимошенко №1	СДПУ(о) + Агр + БЮТ + ЄУ + Воля + ДУ + Центр + ДІ + Союз + НДП		
2004	Бюджет-2005	НУ + Рег + Агр + КПУ + СДПУ(о) + ЄУ + ТУ + Союз + ДІ	БЮТ, СПУ, Центр	339
2003	Бюджет-2004	Рег + ПП + ТУ + СДПУ(о) + Нар + ДІ + Агр + НВ + НДП	БЮТ, СПУ, НУ, КПУ	234
2002	Бюджет-2003	НУ + ПП + ТУ + СДПУ(о) + БЮТ + НДП + Нар + НВ + Агр + ДІ	КПУ, СПУ, ЄВ	348
2002 листопад	Уряд Януковича №1	ПП + ТУ + СДПУ(о) + Рег + ЄВ + ДІ + Агр + Нар + НВ	НУ, БЮТ, КПУ, СПУ,	234
Верховна Рада III скликання (1998-2002)				
2001	Бюджет-2002	ТУ, СДПУ(о), Рух, Рег, Єдність, Яблуко, Солідарність, Дем. союз, Зелені, НДП, Бат	КПУ, СПУ	250
2001 травень	Уряд Кінаха	ТУ, СДПУ (о), Дем. союз, Солідарність, Рег., Зелені, СПУ, НДП, Яблуко	КПУ, Бат, Рух, РП,	239
2000	Бюджет-2001	ТУ, ВіР, Бат, Солідарність, Рух, НДП, Зелені	КПУ, СПУ, Яблуко	249
2000 лютий	Бюджет-2000	ТУ, ВіР, Бат, Рух, НДП, Зелені, Громада, РП	КПУ, СПУ, Сел	252

1999 грудень	Уряд Ющенко	ТУ, ВіР, Бат, СДПУ(о), НДП, Зелені, Громада, РП, Сел	КПУ, СПУ, ПСПУ	296
1998	Бюджет- 1999	НДП, Рух, Зелені, СДПУ(о), Сел, РП	КПУ, СПУ Громада, ПСПУ	226

Джерело: [56]

Список скорочень: БПП – «Блок Петра Порошенка», НФ – «Народний Фронт», Воля – «Воля Народу», Від – «Відродження» (в 2014 ця же група назвалась ЕР – «Економічний Розвиток»), БЮТ – «Батьківщина», Сам – «Самопоміч», ОБ – «Опозиційний Блок», ПР – «Партія Регіонів», КПУ – «Комуністична партія України», СЗУ – «Суверенна Європейська Україна», Сво – «Свобода», НУНС – «Народний Союз Наша Україна» (до об'єднання – НУ), Реф – «Реформи заради майбутнього», НП – «Народна партія» (також називалась БЛ – «Блок Литвина»), СПУ – «Соціалістична Партія України», Рег – «Регіони України», СДПУ(о) – «Соціал-демократична Партія України (оновлена)», УНП – «Українська Народна Партія», ПП – «Партія промисловців і підприємців», ДН – «Довіра Народу», РП – «Реформи і порядок», Агр – «Аграрна партія», ЄУ – «Єдина Україна», ТУ – «Трудова Україна», ДІ – «Демократичні ініціативи», Нар – «Народовладдя», НВ – «Народний Вибір», НДП – «Народно-демократична партія», ЄВ – «Європейський вибір», ВіР – «Відродження регіонів», Бат – «Батьківщина», Сел – «Селянська партія», ПСПУ – «Прогресивна соціалістична партія України», ДУ – «Демократична Україна», ВУ – «Вперед, Україно!».